

DOLDERSE KRONIEK

17e jaargang nr. 1 - januari 2014

www.historischeverenigingdendolder.nl

Uitgave van de Historische Vereniging Den Dolder

Historische Vereniging Den Dolder

Opgericht 9 april 1997.

17e jaargang nr. 1, januari 2014

Versijnt in de maanden: januari, mei en september.

Bestuur

Voorzitter:	Petra Koek, Dolderseweg 230, 3734 BR Den Dolder tel. 030-2258492, voorzitter@historischeverenigingdendolder.nl
Secretaris:	Dick van Lier, Paltzerweg 299, 3734 CM Den Dolder tel. 030-2284505, secretaris@historischeverenigingdendolder.nl
Penningmeester:	Ruud van der Sar, Dolderseweg 93-D, 3734 BE Den Dolder tel. 030-889 24 95, penningmeester@historischeverenigingdendolder.nl Betaling graag op ING rekening 7739816 t.n.v. Historische Vereniging Den Dolder
Commissaris Archief	Flip Baay, Hezer Enghweg 61, 3734 GN Den Dolder tel. 030-2252171, archief@historischeverenigingdendolder.nl
Redacteur Dolderse Kroniek	Frits Stuurman Hezer Enghweg 122, 3734 GV Den Dolder tel. 030-2280163, redactie@historischeverenigingdendolder.nl
Druk	Drukkerij Biga Groep BV Postbus 164, 3700 AD Zeist tel. 030-8503200, www.bigagroep.nl

Tekstvoorstellen en reacties naar de redactie.

Alle rechten voorbehouden. Overname uit deze uitgave is alleen toegestaan na schriftelijke toestemming van het bestuur van de Historische Vereniging Den Dolder.

Het aanmeldingsformulier voor de vereniging vindt u op de website. Het lidmaatschap van de vereniging leidt steeds tot een stilzwijgende verlenging per kalenderjaar.

Opzegging als lid van de vereniging kan mondeling, schriftelijk of via elektronische weg tot stand worden gebracht en dient tenminste vier weken voor het einde van het verenigingsjaar te geschieden aan de penningmeester.

De contributie bedraagt € 15,00 per jaar.

Betaling is mogelijk op ING rekening 7739816 t.n.v. Historische Vereniging Den Dolder.

De Historische Vereniging beschikt over de ANBI verklaring ('Algemeen Nut Beogende Instelling'). Dit betekent dat uw gift (geheel of gedeeltelijk) in mindering kan worden gebracht op uw belastbaar inkomen.

De homepage op internet van de vereniging is: www.historischeverenigingdendolder.nl

ISSN: 1389-0026

Redactioneel

De belangrijkste actie van onze vereniging van dit najaar was ongetwijfeld de uitgebreide tentoonstelling, die dit keer ging over de bedrijven van Den Dolder.

Daar kon u ook het grote wandkleed zien, het hing aan het balkon: Vier meter breed en twee meter hoog. Als u op 9 of 10 november onze tentoonstelling zelf heeft bezocht kent u het al, maar vooral voor allen die niet in de gelegenheid waren bij ons te komen kijken hebben we het opgenomen in dit nummer van de Dolderse Kroniek.

Het wandkleed is gemaakt voor de Hazenboschool in 1981 toen die 75 jaar bestond. Veel van de dames die er aan mee werkten zijn door Petra Koek geïnterviewd. Ook Rob Haars, die vele jaren aan de school was verbonden als leerkracht, kon ons een boel achtergronden bij het ontstaan van het kleed vertellen. Een rijk bezit dat goed bewaard moet worden.

Vóór in dit nummer vindt u het derde deel van de geschiedenis van Strabo.

De grote hoeveelheid archiefmateriaal die wij over de firma Van Straten en Boon in bezit hebben maakt dat we er veel over kunnen vertellen. Ook oud-medewerkers hebben ons erg geholpen.

We denken dat de gevelsteen in onze puzzel voor velen heel vertrouwd zal zijn, maar voor veel anderen misschien vrijwel onbekend. We zijn benieuwd naar de reacties, ook bijvoorbeeld naar herinneringen over die eerste steen legging.

In dit nummer vertelt Hans van Batenburg-Gooszen over de psychiater-neuroloog August Stärcke en zijn familie. August werkte vanaf de start van de Willem Arntsz Hoeve in 1911 in Den Dolder. Hij had een moderne visie op de behandeling van patiënten en vond het het beste als de patiënten werkten en daar ook waardering voor kregen. Wat voor

waarderingen er aan de orde kwamen leest u ook in dit artikel.

In Het Utrechts Archief werden veel interessante gegevens gevonden in de vorm van notulen van vergaderingen en jaarverslagen. Via de figuren beleeft u wat mee over de gang van zaken vlak na de start van de Willem Artsz Hoeve in 1911.

We wensen u weer veel leesplezier.

Frits Stuurman

Van Straten en Boon: van puntzak tot show-verpakking (deel 3)

Door Frits Stuurman

Het tweede deel van deze geschiedenis over de firma Van Straten en Boon moesten we kort houden wegens ruimtegebrek. Nu volgt het derde en laatste deel.

Vertegenwoordigers

Van Straten en Boon werkte ook met vertegenwoordigers die de klanten bezochten om zakken en transparant verpakkingsmateriaal te verkopen. In 1961 waren er wel 10.000 klanten in de detailhandel levensmiddelen die werden bezocht door 21 vertegenwoordigers. Het aantal vertegenwoordigers voor klanten met industriële producten was toen 6.

De "gewone" vertegenwoordigers gingen op een geschikt uur naar hun klanten met een monstercoffer gevuld met zakjes van verschillend model, grootte, materiaal (papier en film) enz. Ze verplaatsten zich vaak op een bromfiets. De slaggers en bakkers moest je op verschillende uren van de dag benaderen. Met de klant wat uitgebreider praten ('aan de keukentafel') was belangrijk.

Door verandering van de levensmiddelenbranche, van kleine winkeliers naar supermarkten en winkelketens, liep het

Voorbeelden van diepgetrokken bakjes die in Dedemsvaart werden gemaakt

aantal benodigde vertegenwoordigers in de loop van de tijd terug. De vertegenwoordigers leverden normaal gesproken niet, zoals de vertegenwoordigers van Remia, zelf af aan de klanten. Het gebeurde overigens wel dat de vertegenwoordiger bij de klant zelf de stand van de voorraad opnam en zelf een order

noteerde als die voorraad volgens hem te weinig was (een kwestie van jarenlang vertrouwen!).

De industrieel vertegenwoordigers overlegden met de fabrikanten van levensmiddelen over de meest geschikte verpakkingsmaterialen voor specifiek die

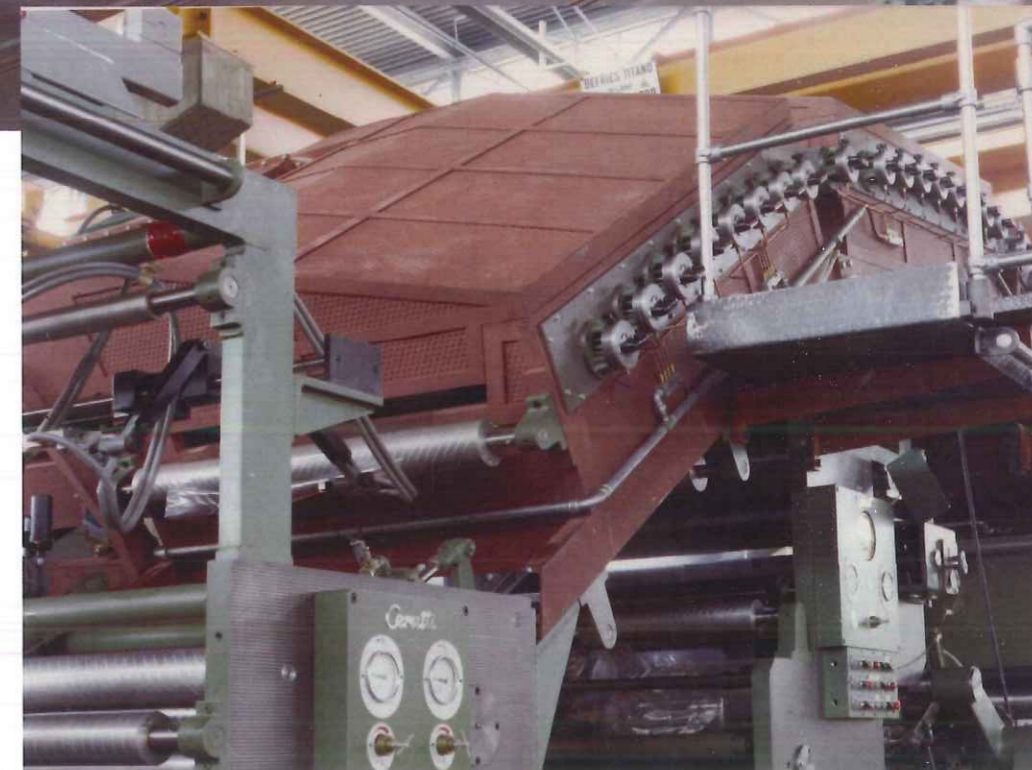
Een Verkadeverpakking voor de buitenlandse markt gedrukt door Strabo

De Cerutti 5 waarop in 7 kleuren kon worden gedrukt. Rechts detailfoto van het droogkanaal dat zorgde voor het versneld drogen na drukken en lamineren

levensmiddelen. Ze moesten dus zeer goed op de hoogte zijn van de eigenschappen van de verschillende transparante materialen en de mogelijkheden van drukken en dichtsealen van de verpakkingen.

Om een idee te geven van de geproduceerde hoeveelheden in 1963: 2200 ton per jaar aan papier en 1200 ton per jaar aan cellofaan en kunststoffilms.

Verpakkingsbeurzen

Strabo deed steeds mee aan verpakkingsbeurzen en andere beurzen waar klanten konden zien welke prachtige producten men voor het verpakken van de meest uiteenlopende producten bij Strabo kon kopen.

Nieuwere ontwikkelingen

Toen in de zeventiger jaren de nieuwe film polypropyleen kwam, een film die dunner, sterker en goedkoper was, werd de concurrentie met andere bedrijven heviger. Overigens ging Strabo door met het investeren in nieuwe machines. Die werden geplaatst in de nieuwe productie-

Een stand van Van Straten en Boon op een Beurs voor Groenten en Fruitbedrijven, Den Haag, 1956. Het assortiment bestaat hoofdzakelijk nog uit papieren zakken en draagtassen

Verpakking van kaas

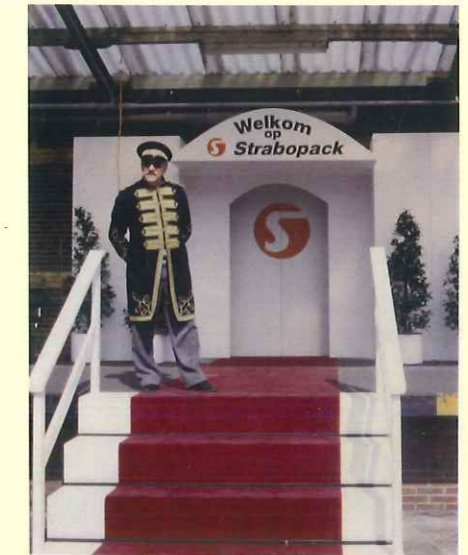
hal in Den Dolder die in de plaats kwam van de oude papierzaal. Achtereenvolgens werden in de nieuwe hal de Cerutti 3, 4 (1967) en 5 (1980) geïnstalleerd. De Cerutti 5 had een geïntegreerde lamineergang volgend op het drukken. De Cerutti 5 diepdruckmachine kreeg in augustus 1988 een zevende drukstel zodat alle in de markt denkbare uitvoeringen tot 7 kleuren verwerkt konden worden, maar ook werd de druksnelheid van 110 meter per minuut opgevoerd tot 150 meter per minuut.

Wasbultjes

Door de firma Dobbelmann in Nijmegen werden in 1981 wasbultjes in de handel gebracht onder de naam Driehoek. Cor Scheffers kan zich goed herinneren dat die bultjes door Strabo werden ontwikkeld in samenwerking met Akzo Research in Arnhem, voor Akzo-dochter Kortman&Schulte/Dobbelmann in Nijmegen. De introductie vond plaats in oktober 1981. Deze bultjes waren opgebouwd uit een gelamineerde combinatie van een plasticfilm (polypropyleen) met een z.g. non-woven fabric. Dat laatste bestond dan weer uit voornamelijk cellulosemateriaal en werd geleverd door Firet uit Veenendaal.

Strabopack in eigen huis

In 1988 organiseerde Strabo een happening tijdens de Nationale Verpakkingsbeurs Macropak in de Utrechtse Jaarbeurshallen: een eigen 'StraboPack'. Klanten en potentiële klanten werden uitgenodigd om een prijs (een champagnekoeler en een fles champagne) in ontvangst te nemen door met de auto naar Strabo in Den Dolder te komen en dan ter plaatse het bedrijf te bekijken. Vervolgens bracht Strabo de klanten dan in een "glimmende Mercedes Benz-limousine" heen en weer naar Macropak, waarbij de klanten hun auto op het fabrieksterrein van Strabo konden laten staan.

De ingang van 'Strabopack' in Den Dolder

De limousines

De folder voor de klanten

De stand op de Macropak 1985. Links de groep mensen die op de stand in 1985 de klanten te woord stond, daaronder producten verpakt in Strabo verpakkingen

Laboratorium

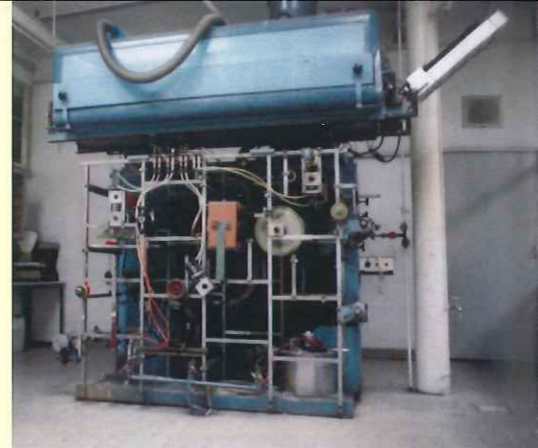
De belangrijkste taken van het laboratorium zijn te verdelen in controle (wordt er voldaan aan de kwaliteitseisen), ontwikkelingswerk, technische documentatie en klantenservice.

De controle richt zich in hoofdzaak op de productieprocessen, waarbij gelet wordt op hechting van de drukinkt op het mate-

riaal, de hoeveelheid opgebrachte lamineerlijm bij het lamineren en de hechting van de gelamineerde films op elkaar. Omdat verreweg het meeste verpakkingsmateriaal gebruikt wordt voor levensmiddelen en daarom aan de warenwet moet voldoen, vindt een uitgebreide controle plaats op het restant aan oplosmiddelen uit de drukinkt of lamineerlijm. Met behulp van de gaschromatografische methode kunnen zo minieme hoeveelheden oplosmiddel worden bepaald.

De bedrijfscontroleafdeling let hiernaast op de uiterlijke kenmerken zoals kleur, stand van de bedrukking, maatvoering en dergelijke.

De vele soorten verpakkingsfilms vereisen bij het veredelen meerdere soorten drukinkt en lamineerlijm. Hierdoor ontstaan zeer veel combinatiemogelijkheden en het is van belang hieruit de meest gunstige te ontwikkelen.

De Dixon-coater waarmee productieprocessen in het klein konden worden uitgevoerd

Dit gebeurt door op kleine schaal in het laboratorium de productieprocessen na te werken, waarvoor een speciale machine (Dixon-coater) wordt gebruikt, die volgens het "meccanodoos-principe" kan worden aangepast om bepaalde effecten te bereiken. Op grond van de behaalde resultaten worden door het laboratorium aan de productieafdelingen standaard procesinstructies uitgegeven. Het laboratorium beschikt over een uitgebreide verzameling boeken en tijdschriften op het gebied van het vervaardigen en veredelen van verpakkingsmaterialen en het verpakken van de meest uiteenlopende producten. De hierin aanwezige informatie wordt zowel voor de eigen organisatie als voor externe doeleinden gebruikt, b.v. als klantenservice.

Een belangrijk onderdeel van de serviceverlening aan klanten is de hulp bij storingen op hun inpakmachines. Ook wordt laboratoriumonderzoek betreffende bewaarproeven met hun producten of het analyseren van monsters onbekend verpakkingsmateriaal met behulp van infraroodspectrometrie uitgevoerd.

Voor deze verpakkingsinnovatie kreeg Strabo een bekroning (de zgn. Gouden Noot) van het Nederlands Verpakkingscentrum.

Goede sfeer was belangrijk

Zoals reeds in het eerste deel vermeld, werd in 1931 een personeelsvereniging opgericht. Het doel was vooral een goede geest van samenwerking en saamhorigheid te kweken onder het personeel. Het lidmaatschap was verplicht en de werknemers droegen 0.3% van hun loon af voor de PV. De directie verdubbelde dat bedrag en zo was er financiële ruimte voor het ondernemen van verschillende activiteiten. Niet alleen werden feesten en sport georganiseerd, ook zeevissen en buitenlandse reizen stonden op het programma. Zo werd met het gehele personeel Parijs bezocht in 1976 ter gelegenheid van het 75-jarig bestaan. Er werd gereisd in een speciaal gehuurde trein. En bij het 80-jarig bestaan ging het hele personeel een boottocht maken met de Kapitein Kok. Overigens werden veel meer reizen georganiseerd die voor een belangrijk deel werden bekostigd uit de middelen van de PV.

Doosje van wasbultjes

Straborama

nieuws uit de strabo-gemeenschap

OKTOBER 1962

Zij zagen ons werken

Ruim 100 familieleden van ons hebben in Den Dolder op 8 augustus gezien waar wij werken.

In de kantine werden zij opgewacht door een versterkte staf dames, die hen een verfrissing aanbod. Namens de directie heette de heer J. W. Kamp hen hartelijk welkom. Hij sprak er zijn vreugde over uit, dat zo'n groot aantal familieleden deze gelegenheid heeft gebruikt om de omgeving te leren kennen, waar hun man, zoon, dochter of verloofde werkt.

Uit de grote opkomst blijkt wel, dat de wens tot nader contact niet alleen bij het bedrijf maar even sterk bij de medewerkers en hun familie leeft.

Om het verband tussen de werkzaamheden van de verschillende afdelingen te verduidelijken gaf de heer Pauwels een toelichting op het fabricageproces. Aan de hand van monsters kregen de bezoekers een overzicht van de soorten materialen die Strabo tot verpakkingen verwerkt.

De rondleiding zelf vond plaats in 8 groepen. Een van de

meest spectaculaire bijzonderheden was deze keer wel de nieuwe reproductieafdeling, waar wij zelf onze diepdruk-

cylinders maken. Het zal niemand verwonderen, dat hier menig kwartiertje werd doorgebracht en heel wat vragen beantwoord moesten worden. Overigens wil dit beslist niet zeggen, dat onze bezoekers voor de andere afdelingen minder belangstelling toonden. Integendeel, vooral ditmaal wilde men graag het maaije van de kous weten en de rondleiders waren niet zo goed, of zij moesten maar eens vertellen „wat daar nu precies gebeurde“.

Na een kopje thee of een glaasje „fris“ bij een babbeltje in de kantine kwam er aan deze prettige middag een eind.

Familieleden namen kennis van de details van het werk bij Strabo

Cor Scheffers, het hoofd van het laboratorium, die ons heel veel heeft verteld over Van Straten en Boon, schrijft over het bedrijf:

"Een van de redenen dat ik daar 30 jaar ben blijven werken is zeker wel het bedrijfsklimaat ten tijde van de directie Henk Boon/Jan Kamp, later Jan Willem de Munk Sr. en Jan Kamp. Zij hebben altijd een buitengewoon goede sfeer in het bedrijf gehouden, terwijl ook hun ondernemingsethiek op een hoog peil stond. Dit blijkt onder meer uit het in een notariële akte omschreven doel van de onderneming: in feite neerkomend op het voldoen aan de vraag van de markt. In een stafvergadering door de directie aangevuld als volgt: "want als we echt winst zouden willen maken waren we wel in de handel gegaan en de risico's verbonden aan fabrieksmatige productie uit de weg gegaan".

Van Straten en Boon in AKU-verband en UCB

De snel groeiende productie stond niet los van andere ontwikkelingen in de wereld, en de noodzaak in te spelen op die ontwikkelingen. Om het voortbestaan van het bedrijf zeker te stellen moest Van Straten en Boon zich breder oriënteren. De Algemene Kunstzijde Unie (AKU) leverde veel cellofaan aan Strabo. De bredere blik van dat bedrijf gaf garantie op de beoogde continuïteit en zo kwam het dat de aandeelhouders van Van Straten en Boon besloten hun aandelen over te dragen aan AKU. Daarmee kwam een einde aan de familie-N.V.-vorm en werd het bedrijf in juni 1965 onderdeel van AKU.

Raderboot de kapitein Kok waarmee een tocht werd gemaakt ter gelegenheid van het 80 jarig bestaan van Strabo

Na enkele jaren bleek dat het cellofaanbedrijf van AKU in Breda nieuwe investeringen vroeg omdat de cellofaanactiviteiten van AKU op zichzelf onvoldoende continuïteit konden verzekeren door hun relatief beperkte omvang. Bij een ander bedrijf, UCB, gold iets dergelijks voor hun rayongarenindustrie, die bij AKU weer veel sterker was. Beide belangen zijn toen geruild.

Zo ontstond in maart 1969 een nieuw verband van UCB (Union Chimique Belge - Chemische bedrijven) N.V. te Brussel en AKU, waarin Strabo zich binnen UCB/Sidac (de divisie voor productie en ver-

werking van transparante verpakkingsfilms) onder eigen naam en onder de dan vigerende leiding zich verder kon ontwikkelen. Op die manier was de continuïteit van de werkgelegenheid verzekerd. Toen werd de naam van het bedrijf veranderd in Strabo.

Directeur J.W.M. Kamp neemt afscheid van het bedrijf 1 februari 1985

In 1985 nam Jan Kamp afscheid van het bedrijf en werd A. 't Hart directeur.

Er waren ups en downs zoals in elk bedrijf, maar in 1990 trad er een ontwikkeling in die als negatief ervaren werd. Een reorganisatie leidde er toe dat Strabo onder dezelfde directie werd gebracht als Ruys Foliën BV uit Haarlem (en nog drie andere bedrijven). De naam van dit nieuwe bedrijf was UCB Packaging Nederland en de Verenigde Staten, en de directeur van Ruys Foliën, ir H. Hemmes werd, in opvolging van A. 't Hart, ook directeur van Strabo. Het sluiten van de Straboves-tiging in Dedemsvaart was een eerste gevolg van de nieuwe visie op de bedrijfsvoering.

Strabo in Den Dolder werd gesloten met het doel alles in Haarlem te gaan concentreren. Een aantal machines (waaronder de Cerutti 5) ging van Den Dolder naar Haarlem. Elke machine die over ging had een bedieningsploeg die heen en weer ging reizen naar Haarlem. Drie groepen van 8 man voor de verschillende ploegen in de loop van de dag. Dit kreeg groten-deels zijn beslag in 1992. Het laatste grote feest, georganiseerd door de personeelsvereniging, was dat in 'Darhuizen' in Soest op 26 oktober 1991. De naam van het nieuwe bedrijf werd "UCB Flexibles Nederland".

Verdere ontwikkelingen

Omstreeks 2000 nam Amcor, een Australisch bedrijf van flexible verpakkingen, UCB Flexibles over en ontstond Amcor

Flexibles Nederland. Amcor besloot ook Envi in Assen over te nemen waarna Ruys in Haarlem werd gesloten.

Maar Amcor Flexibles Nederland werd Amcor Flexibles Europe en er kwam ook een einde aan Envi in Assen. Vanaf toen werd de gehele Amcor productie buiten Nederland gerealiseerd.

Sloop van de gebouwen van Strabo in 1994. Op de foto beneden is nog de mooie baksteenarchitectuur van de zeepfabriek "De Duif" herkenbaar

UCB Packaging in Australische handen

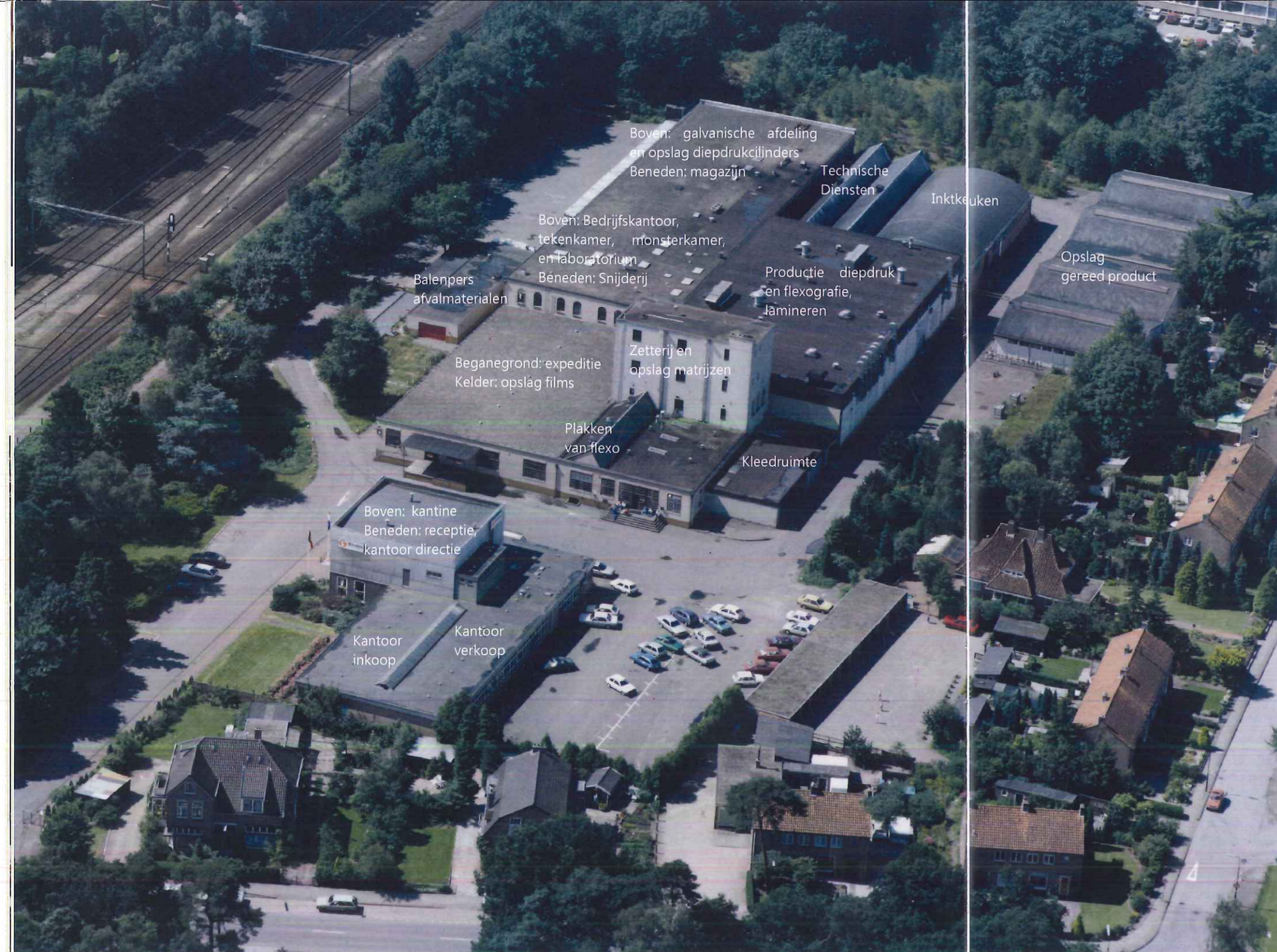
UCB heeft de Packaging Divisie verkocht aan de Australische groep Amcor. Volgens de overeenkomst, neemt deze groep, in een eerste fase, een deelname van 51% in de Packaging Divisie. Deze omvat conversie-eenheden in België, Duitsland, Nederland en Spanje en verkoopfilialen in verschillende Europese landen. Amcor zal de resterende 49% op 1 juli 1997 overnemen.

De Packaging Divisie van UCB telt 1.300 medewerkers en behaalde in 1995 een omzet van 10 miljard BF. Teneinde de leidende positie te handhaven en de positieve verdere ontwikkeling te waarborgen, werd de strategische beslissing genomen, de divisie in een grotere, c.q. mondiale dimensie te plaatsen, zo meldt UCB. Amcor Ltd, Australië, is een wereldwijd vooraanstaand concern op het worden opgenomen. De nieuwe naam van deze groep bedrijven is Amcor Flexibles Europe. De bekende communicatielijnen zullen ongewijzigd blijven. UCB zal haar afnemers lokaal en internationaal met producten voor verpakking en voor industriële en medische toepassingen blijven bedienen. Met de sterkte van de groep, met name de deskundigheid van de mensen, de geavan-

Knipsel uit Verpakkingsmanagement 1996

Het is een verhaal dat weinig vrolijk stemt, maar is wel de realiteit van het steeds groter worden van de internationals: steeds grotere producties en de plaats waar dat gebeurt is minder belangrijk. De vervoerbedrijven varen er wel bij. Maar voor het aantal arbeidsplaatsen is het funest. De meeste Strabomedewerkers die meeverhuisden naar Ruys in Haarlem verlieten al snel dat bedrijf met pensioen of voor een andere baan.

Bijvoorbeeld voorzitter van de personeelsvereniging en magazijnchef Cees van Sijl. Hij bleef als laatste in Den Dolder achter om er voor te zorgen dat alle hoeveelheden drukwerk die nog van klanten in het magazijn aanwezig waren op de goede plaats kwamen. Gelukkig was er een goede geautomatiseerde magazijnadministratie, zodat het eenvoudig was alles te versturen. Terwijl hij daar nog mee bezig was werd het bedrijf al afgebroken en werd begonnen met de bodemsanering. Er werd zelfs wat munitie gevonden en overblijfselen van zeepfabriek De Duif. Remia had de grond ge-

kocht en had grootse uitbreidingsplannen.

Daarna ging Cees nog ongeveer een jaar lang naar Haarlem op en neer. De magazijnadministratie was daar in vergelijking met Den Dolder weinig efficiënt en werd naar Dolders voorbeeld opgezet.

Industrieel vertegenwoordiger Simon Tiemersma, die sinds 1983 bij Strabo in dienst was, ging wel mee naar Ruys en later naar Amcor. Voor hem was het grote verschil dat hij niet dagelijks in Haarlem hoefde te zijn en hij toch al een reizend leven had.

Cor Scheffers ging al vóór de verhuizing met VUT. En zo eindigt dit verhaal met het totaal opheffen van een bijna honderdjarig bedrijf. Externe ontwikkelingen en de veranderingen in onze samenleving kunnen als oorzaak worden aangegeven.

Gelukkig maakten vier oud-medewerkers (zie literatuur beneden) een boek getiteld: Ruim 90 jaar Strabo in vogelvlucht, gezien door en voor het personeel. Dat kwam in december 1994 gereed en werd op de allerlaatste borrel van de Personeelsvereniging op 8 januari 1995 uitgedeeld aan alle personeelsleden: in café Umlaut in Den Dolder.

Besluit

Bijzondere dank gaat uit naar Gerrit van der Meij, Cor Scheffers, Rob Schriek, Cees van Sijl, Simon Tiemersma en Peter Vriens, oud-medewerkers van Strabo, voor hun bereidwilligheid om ons veel over het bedrijf te vertellen. Ook het aandragen van foto's en schriftelijke informatie is zeer waardevol.

Het bedrijf in volle omvang in 1988

AMCOR FLEXIBLES

EUROPE

Producten van Amcor Flexibles Europe omstreeks 1999

Literatuur

Dorresteijn, Ernst van, Chris van den Dijssel, Jan van Hunnik en Simon Tiemersma, Ruim 90 jaar Strabo in vogelvlucht, gezien door en voor het personeel. Den Dolder, december 1994

Archief Historische Vereniging Den Dolder. Het vele materiaal dat wij in het archief hebben, kregen wij in hoofdzaak van Chris van den Dijssel en Gerrit van der Meij.

Verantwoording beeldmateriaal

Blz. 2 links : en 8 boven: Internet
Blz. 2 rechts, 3, 4, 5, 6 links, 7 rechts, 8 onder links, 9 boven midden en onder en 10: Archief Historische Vereniging Den Dolder
Blz. 6 onder en rechts, 9 rechts boven en 11 rechtsboven: Archief Cor Scheffers
Blz. 7 onder: geheugenvannederland.nl

Kent u de details van Den Dolder?

Deze opgave was niet moeilijk voor veel bewoners van Den Dolder: De woningbouwvereniging 'Het Duivendorp', opgericht op 1 juli 1919, realiseerde in de jaren

1920-1921 36 woningen en twee winkelhuizen. Corrie Boogaardt mocht de eerste steen leggen. We weten over Corrie op dit mo-

ment niet meer dan dat haar vader werkte op de zeepfabriek..

En nu de nieuwe opgave:

Het kostte wat moeite om weer een steen te vinden die geschikt was voor deze puzzel. De steen is onbekend voor velen, maar ik denk ook heel bekend voor een ander deel van de Dolderse bevolking. Volgende keer kunt u lezen waar de steen in de muur zit. Weet u nog andere eerste stenen in Den Dolder? Laat het weten aan de redactie.

Waar zit deze steen?

Stuur uw oplossing of commentaar, maar ook uw eventuele suggesties voor andere details van Den Dolder die we in de puzzel kunnen opnemen naar de redactie.

Hartelijk dank.

redactie@historischeverenigingdendolder.nl

De familie Stärcke

in Den Dolder, 1911-1953

Door Hans van Batenburg - Gooszen

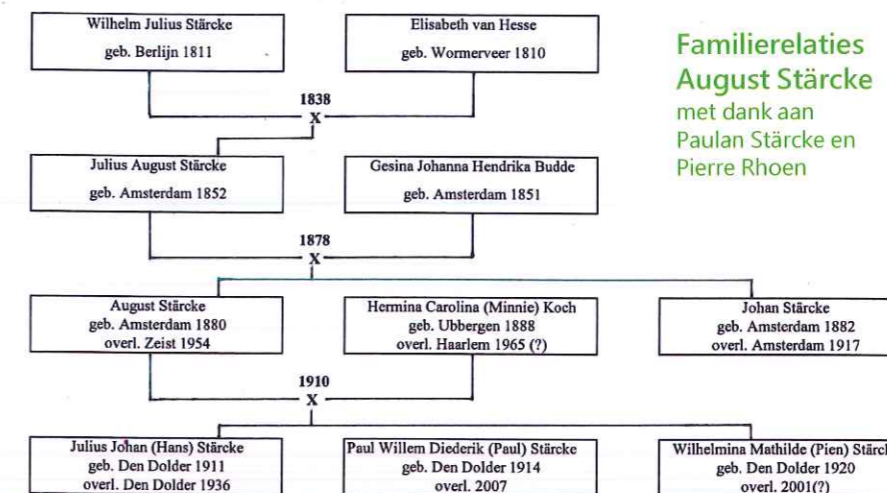
De genealogie is binnen het historisch onderzoek een belangrijke tak. Hans Gooszen, woonde met haar familie op de Willem Arntsz hoeve in het huis naast dat van de heer Stärcke.

Augusts jeugd en de eerste jaren in Den Dolder

August Stärcke werd in 1880 geboren in Amsterdam. Zijn ouders hadden het niet breed; zijn vader was boekhouder en kon zijn beide zoons laten studeren, maar

voor het studentenleven was weinig geld. De jongens woonden thuis en kregen een klein zakgeld. Eerder, tijdens zijn schooljaren, had August veel belangstelling voor biologie. Vaak trok hij er met zijn vader op uit om planten en insecten te

verzamen. Hij had wel biologie willen studeren, maar het werd medicijnen op aanraden van zijn vader – met biologie kon je immers alleen maar leraar worden. De studie verliep voorspoedig en na zijn artsexamen ging August zich specialiseren in de psychiatrie en neurologie. Zijn jongere broer Johan, die ook medicijnen had gestudeerd, was de extraverte van de twee broers. In tegenstelling tot de verlegen August bewoog hij zich gemakkelijk in alle sociale kringen. Hij werd huisarts in de Jordaan. Intussen voltooide August zijn specialisatie als assistent-psychiater in een inrichting in Zutphen. In 1908 kreeg hij zijn eerste betrekking op een buiten in Ubbergen, vlakbij Nijmegen. Hij werd er lijfarts voor de geesteszieke zoon van de familie. In het kleine dorp Ubbergen raakte August bevriend met het gezin van de plaatselijke huisarts, dokter Koch, wiens dochter Minnie een paar jaar jonger was dan hij. Al na een paar maan-

De eerste woning in den Dolder van August en zijn gezin: Dolderseweg 192, gebouwd omstreeks 1910

August en zijn vrouw Minnie, jaartal onbekend

den verloofden August en Minnie zich en toen August in 1909 gevraagd werd om bij de Willem Arntsz Stichting te komen werken, konden ze trouwplannen maken. August werd eerste geneesheer en waarnemend directeur van het buitengesticht in Den Dolder. Ze kregen een groot huis aan de Dolderseweg. In oktober 1911 beviel Minnie van hun eerste kind, Julius Johan, die Hans genoemd werd. Hans was een intelligent kereltje, hij kon al lezen en schrijven toen hij nog maar vier jaar oud was. Inmiddels was er in januari 1914 nog een jongetje geboren, Paul. Toen hij nog maar net op de Van Dijk-school in Bilthoven zat, kreeg Hans hersenvliesontsteking. Gelukkig herstelde hij na enige tijd en de broertjes gingen daarna op school bijna gelijk op. In 1920 werd hun zusje Pien geboren. Enkele jaren tevoren, in 1917, was tot Augusts grote verdriet zijn geliefde broer Johan plotseling overleden; een veel te zware verdoving bij de tandarts was hem fataal geworden.

De familie Koch

Met de familie van Minnie onderhielden August en zij nauwe contacten. August was zeer op zijn schoonouders gesteld en ook Minnies jongere broer, de schilder Pyke Koch die in Utrecht woonde, kwam vaak bij hen thuis. De bijzondere stijl van Pyke Koch verraadt volgens kunsthistorici de invloed van zijn zwager Stärcke en diens psychoanalytische inzichten. August moet in die tijd een opmerkelijke verschijning zijn geweest, die ook in kunstenaars kringen de aandacht trok. Kochs vriend en collega Cola Debroot beschreef hem als 'een markante figuur met een El Greco-achtig voorkomen'.

Start van de Willem Arntsz Hoeve

Op 20 maart 1911 was de splinternieuwe WA-Hoeve officieel geopend. Twee verpleegpaviljoens, elk voor 58 'armlastige' patiënten, werden toen in gebruik genomen met daarnaast een bedrijfsgebouw met keuken, wasserij en linnenkamer. Al eerder, in 1906, was de boerderij, die plaats bood aan 6 inwonende patiënten, van start gegaan. De paviljoens waren, heel modern, voorzien van elektrisch licht en in de keuken was een afwasmachine geïnstalleerd. In dat eerste jaar waren de paviljoens nog niet volledig bezet, er waren 99 patiënten, die werden verzorgd door 10 gediplomeerde en 14 leerling-verplegenden. Al gauw kwamen er meer patiënten, binnen een jaar werden er nog zes nieuwe paviljoens opgeleverd. In 1919 waren er 10 paviljoens met 426 patiënten en 110 verplegenden.

August was niet alleen verantwoordelijk voor de patiëntenzorg, maar ook voor het dagelijks reilen en zeilen van de Hoeve. Tijdens werkoverleg sprak hij over vrije dagen voor het personeel, of over verlof te gaan, maar ook over de aanschaf van een aardappelpureer-machine in de keuken of over extra dekens voor patiënten in de winter. Hij toonde zich zorgzaam en betrokken en was volstrekt niet autoritair, wat hem geliefd maakte bij patiënten en personeel. Het volgende voorval is illustratief. Op een winteravond vond Stärcke het zo koud in de paviljoens dat hij één van de stokers liet halen om de verwarmingsketels extra op te stoken. De man weigerde echter te komen. Hij kreeg daarvoor een reprimande, maar ook toestemming om een week lang dagelijks korter te werken, want Stärcke vond dat hij 'een wat overspannen indruk' maakte.

KRANKZINNIGENGESTICHT TE *Leist*

VERSLAG over het jaar 1911 van 20 Maart - 31 December

Het Bestuur en de Geneesheeren van het gesticht worden verzocht jaarlijks vóór 1 Maart over het afgelopen jaar de vragen omtrent de beneden vermelde onderwerpen zoo volledig mogelijk te beantwoorden.

Terreinen en tuinen.

Terreinen.

1. Werd in de terreinen, door vergrooting, ontginning, bebouwing, beplanting, wijziging in aanleg of bestemming, verfraaiing enz., eenige verandering gebracht, zoo ja, welke?

*Den 20sten Maart 1911 werd het Buitengesticht voor zover de gebouwen gered waren in gebruik genomen. Het waren twee Paviljoens, elk voor 58 armlastige patienten (Mannen- en Vrouwen) en het Bedrijfsgebouw.
Dit jaar werd voortgegaan met het bouwen van zes paviljoens in het administratiegebouw, welk laatste en twee paviljoens met Januari 1912 in gebruik zullen worden genomen.*

Wetenschappelijk werk

Naast zijn dagelijkse bezigheden op de Hoeve besteedde Stärcke ook veel tijd aan wetenschappelijk werk. In de jaren '10 en '20 publiceerde hij regelmatig in internationale psychiatrische en neurologische tijdschriften. Als een van de eer-

sten in Nederland zag hij het belang van de leer van Freud. Op het zesde Internationale Congres voor Psychoanalyse, dat in 1920 in Den Haag werd gehouden, oogstte hij veel bijval met twee geestige en originele voordrachten, waarin hij vernieuwingen in de psychiatrie bepleitte

Deel van de eerste pagina van het Jaarverslag 1911

langs de lijnen van Freuds denkbeelden. Freud zelf was hierover dermate enthousiast dat hij Stärcke vereerde met de Freud-ring, een prijs die hij jaarlijks uit-

De arbeid der patienten wordt beloond door geschenken, die zij ontvangen op hunne verjaardagen in den vorm van kledingstukken, die zij gaarne wenschen om 's Zondags te dragen als zij uitgaan. Ten Verder krijgen zij nog versnaperingen als: tabak en sigaren voor de mannen en balletjes, eau de Cologne en chocolade voor de vrouwen. Bovendien krijgen de patienten, die geregeld werken, om de drie maanden een belooning bestaande uit een plak chocolade voor de vrouwen en een pijp of sigaren voor de mannen.

naar verkiezing

of andere door hen gewenschte voorwerpen als: horloge, tabaksdoos, das, of andere versieringen.

Ander deel uit het jaarverslag 1911 waarin het gaat over beloning van patiënten

reikte voor de beste bijdrage aan de psychoanalytische theorie. Ondanks dit succes bleef een echte doorbraak in Stärckes wetenschappelijke carrière uit. Misschien waren zijn denkbelden te revolutionair en was hij in de nogal stijle academische wereld te veel een buitenbeentje, dat af en toe bovendien niet schroomde andersdenkende collega's op de tenen te trappen. Zeker is in ieder geval dat hij, toen er in 1930 aan de Utrechtse universiteit een hoogleraarsplaats in de psychiatrie vrijkwam, niet voor die positie werd voorgedragen.

Stärcke bleef zich inzetten voor vernieuwing van de psychiatrie in Nederland.

Geschokt als hij was door de verwoestingen die de Eerste Wereldoorlog in de landen om ons heen had aangericht, werd hij een warm pleitbezorger van de maatschappijkritische kanten van de leer van Freud. Hij raakte er meer en meer van overtuigd dat het vooral het maatschappelijk bestel is dat mensen psychisch ziek maakt. Dit inzicht zien we terug in zijn voorstellen om de opleiding van psychiatrisch verpleegkundigen te hervormen. Hij pleitte voor lessen in sociologie en psychologie, een minder autoritaire stijl van doceren en meer mogelijkheden voor zelfstudie naar voorbeeld van het Daltononderwijs. Een aanpak die ook nu nog modern aan doet en waarvoor hij steun kreeg van toenmalige directeur van de

Willem Arntsz Stichting, dr. Engelhard. Toen hij nog maar net in dienst was had Stärcke al opgemerkt dat het helemaal niet goed was voor patiënten om de hele dag niets om handen te hebben, waarop

Het huis waar de familie Stärcke woonde vanaf 1928 toen de drie nieuwe woningen met rieten kap werden opgeleverd: Dolderseweg 158B

De heer Stärcke spreekt over de larven der Dolichoderinen.

De Dolichoderinen zijn eene betrekkelijk kleine subfamilie, die hare vertegenwoordigers voornamelijk in de tropen heeft, en waarvan slechts eene soort, *Tapinoma erraticum* LATR., bij ons in Zuid-Limburg en hier en daar, doch zeldzaam, op de hogere gronden voorkomt. Gelukkig kwam Spr. door de heeren P. en L. BELS, te Haarlem, in het bezit van twee fraaie kolonietjes van eene, in kassen aldaar indigeen geworden tropische, zeer kleine miersoort, tot deze groep behoorend, nl. *Tapinoma melanocephalum* F., en later brachten zij hem eene kolonie van een *Iridomyrmex*, die in Europa en N.-Amerika eveneens in kassen voorkomt, en tot de groep van *I. iniquus* MAYR behoort. Onder dezen naam heeft Spr. haar gesignaleerd uit kassen te Loosdrecht in zijne lijst van 1927.

Het blijkt, dat ieder, die haar aantrof, ze verschillend heeft gedetermineerd; de werksters van deze groep-soorten zijn ongeveer niet van elkaar te onderscheiden. In Spr.'s kolonie bevonden zich ook mannetjes en die maken het waarschijnlijk, dat het eene nog onbeschreven soort is, die Spr. voorloopig aanduidt als *Iridomyrmex cellarum*. In deze

Op de zesenzestigste Wintervergadering der Nederlandsch Entomologische Vereniging hield Stärcke een lezing over de *Tapinoma melanocephalum*, een kleine tropische miersoort. Stärcke beoogde met het mierenonderzoek parallellen te zoeken tussen de mierenmaatschappij en de mensenmaatschappij

werd besloten dat zij tabak mochten gaan strippen. Dit lijkt nu misschien vreemd, maar destijds werd er op de Amerongse Berg tabak verbouwd en het strippen van de tabaksbladeren was gebruikelijk dagloners werk. Daarnaast kregen patiënten huishoudelijk werk te doen en werden zij ingezet voor werk op het land en op de boerderij. Stärcke bepleitte dat het niet zozeer de bezigheden als zodanig waren, als wel de erkenning van geleverde prestaties en de saamhorigheid op de werkvloer, die psychisch gestoorden voldoening en een gevoel van eigenwaarde zouden geven en hen daar-

door op weg zouden helpen naar genezing. Daarmee werd hij een van de eerste pleitbezorgers van de zg. actievare therapie in Nederland.

Intussen was de belangstelling die Stärcke in zijn jeugd voor biologie had gehad nooit uit zijn leven verdwenen. In zijn bosrijke tuin en op de heide achter zijn huis krioelde het van de mieren, die hij aandachtig bestudeerde in de overtuiging dat de verhoudingen in de mierenwereld model konden staan voor de verhoudingen in de mensenmaatschappij. Het was in die tijd onder biologen niet ongewoon om dergelijke parallellen tus-

sen de mensen- en de dierenwereld te trekken, maar Stärckes claim dat experimenten met mieren een plaats binnen zijn psychiatrische onderzoek verdienden was toentertijd wel uniek. In 1927 stemden de directie en de regenten van de Willem Arntsz Stichting erin toe dat hij een laboratorium opzette om proeven met mieren te doen. Overigens moest hij dat lab onderbrengen in zijn eigen studeerkamer in het nieuwe huis aan de Dolderseweg, dat de Stärckes in 1928 betrokken. Wel kreeg hij geld om laboratoriumapparatuur te kopen en mocht hij een amanuensis in dienst nemen. Al gauw maakte Stärcke naam in de wereld van de mierenkenners. Hij publiceerde in vakbladen en had contacten met entomologen over de hele wereld. Hij kreeg mieren toegestuurd uit Indonesië, Midden-Amerika en Oceanië. Zelfs Koning Leopold II van België, die een enthousiast amateur mierenkenner was, stuurde hem bijzondere exemplaren. Maar in de psy-

Werkers van de mierensoort *Tapinoma melanocephalum* voeden zich met appel. Met deze soort deed Stärcke proeven

Uit: Jaarverslag van de Willem Arntsz Stichting over.... (Bibliotheek Utr.Archief VV336)

1937: p.86-88: Verslag van den geneeskundige, tevens belast met de experimenteele en vergelijkende sociologie (A.Staercke); p.86: S. Legt uit waarom hij mieren bestudeert: "Zoowel het instellen van het onderzoek van de sociaal levende dieren als de actieve therapie der psychosen, waaraan de grootste vooruitgang der K.Z.verpleging in de laatste eeuw is te danken, zijn gebouwd op de sociologische of milieu-theorie. Niet zozeer het anti-sociale individu is ziek, als wel de groep waarvan het deel uitmaakte. Het vasthouden aan deze theorie eischt afstand doen van een zekere portie individueele ijdelheid van den kant der normalen. Veel medici, die door den aard van hun beroep meest sterk individualistisch zijn aangelegd, gevoelen behoefte aan geneeswijzen, waarbij het medisch of dictatoriaal karakter meer bewaard blijft, daarbij gesteund door analoge stromingen buiten de ziekeninrichtingen. Hetzelfde doet zich voor bij verplegenden, voor de meeste waarvan het ideaal blijft een verpleging, waarbij de patient in bed als een hulpbehoevend kind geholpen moet worden. Een en ander heeft tegenover de actieve therapie in de laatste jaren een tegenstrooming in het leven geroepen, die weer terugkeert tot de oude leer van de lichamelijke, individueele genese der psychose, zoo niet uit de hersenen dan uit de samenstelling van het bloed. Het laboratoriumonderzoek in de gestichten draagt de sporen van deze in den grond reactionnaire tegenstrooming, in den vorm van sterk vermeerderd bloed-, maagsap- en urineonderzoek, die het beperkte hulppersoneel meer dan vroeger in beslag neemt." Gevolg: ondanks goede wil van de betrokkenen nauwelijks tijd van amanuensis en analyste voor assistentie aan S. P.88:aan het eind van het jaar had S. 58 kolonies in observatie, afkomstig uit Ned., Java, Hongarije, Belgie, Midden-Amerika en Oceanie.

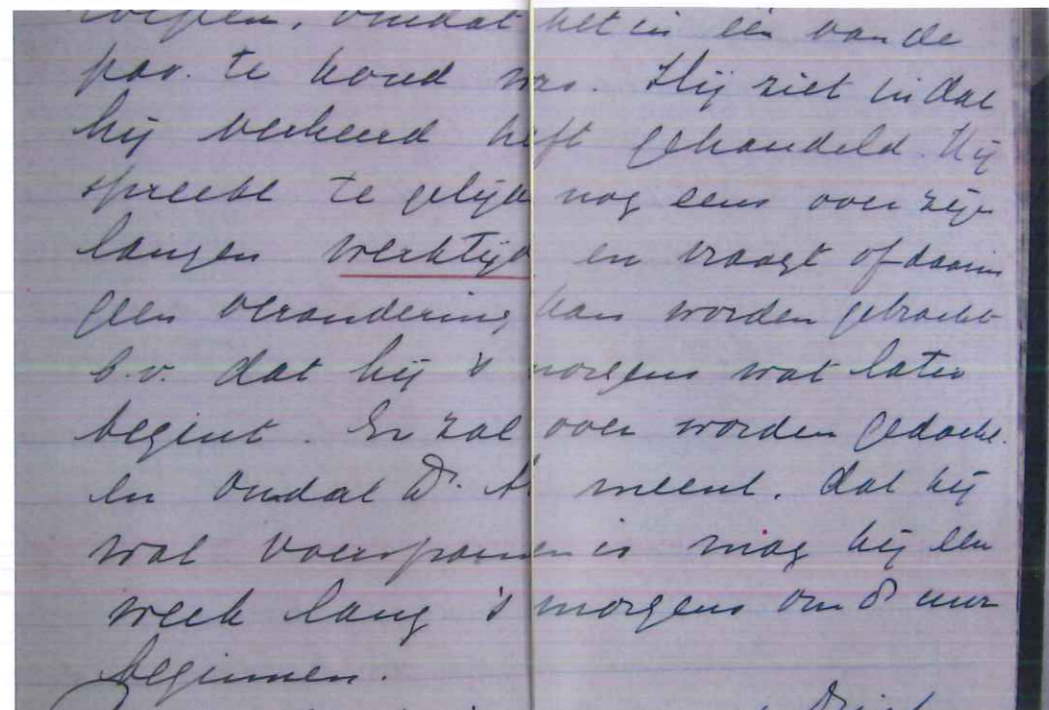
Tekst met betrekking tot mierenonderzoek uit het Jaarverslag 1937 van de Willem Arntsz Stichting

chirurgie vond hij weinig gehoor voor zijn conclusies uit de mierenwereld. Vooral niet toen in de loop van de jaren '30 biochemisch onderzoek een belangrijke rol in de psychiatrie ging spelen. In de jaarverslagen van de WA-stichting, waarvoor hij tekst aanleverde over zijn mierenlab, wordt zijn toon in toenemende mate die van iemand, die tegen de stroom oproeit en wanhopig probeert zijn gelijk te bewijzen.

Het huis met het mierenlab

In 1928 verhuisde de familie Stärcke van Dolderseweg 162 naar 158b, het middelste van de drie huizen met rieten daken, die in dat jaar werden opgeleverd. Ze kregen een mierenlab in huis en dat moet voor Minnie en de kinderen wel wonderlijk zijn geweest. De voorkamer beneden vol terraria, de kelder -- in die tijd zonder koelkasten meer dan welkom voor voorraden -- in gebruik voor reageerbuizen met dode muggen om de mieren te voeden. De jongste van het gezin, Pien, was toen acht jaar oud, zoon Paul was veer-

tien en ging naar het gymnasium in Utrecht. Met de oudste zoon Hans ging het in die tijd al niet goed. Hij had psychische problemen en kon zijn school niet afmaken. Hij bleek schizofreen te zijn. In de vroege jaren '30 ging het steeds slechter met hem. Hij werd op de stichting verpleegd en overleed daar in 1936. Thuis werd er nauwelijks over Hans gesproken, zo vertelde Paul later. Ze hadden vast veel verdriet om hem; dat blijkt tussen de regels door uit een brief van Minnie. In de late jaren '30 ging Augusts gezondheid erg achteruit. Dikwijls moest hij een beroep doen op zijn huisgenoten om de mieren te verzorgen. Hij werd somber en eenzellig, ook omdat hij zich in toenemende mate zorgen maakte over het nationaal-socialisme. Niet alleen ging dat lijnrecht in tegen zijn ideeën hoe de maatschappij zich zou moeten ontwikkelen, maar hij vreesde dat de barbaarse opvattingen over "onwaardige men-

...wegen, omdat het in de van de
jaar te houd was. Hij riet in dat
hij verkeerde heeft behandeld. Hij
spreekt te vlijen nog een over zijn
lauren vlijen in vragt of dan
ellen vlijen, kan worden vlijen
b.v. dat hij v vlijen wat later
begint. En zal over worden vlijen
in vlijen D. H. vlijen. dat hij
wat vlijen is vlijen hij en
vlijen lang v vlijen van D een
vlijen.

sen" een directe bedreiging inhielden voor zijn gezin, waartoe immers een psychisch zieke had behoord.

In 1940 was Augusts gezondheid zo slecht geworden dat hij zijn werk moest neerleggen. Paul, die in Utrecht medicijnen had gestudeerd en aan een specialisatie tot KNO-arts was begonnen, trouwde in datzelfde jaar en vertrok uit Den Dolder. Pien was inmiddels naar Zwitserland gegaan om daar een verpleegstersopleiding te volgen. August en Minnie bleven in het huis aan de Dolderseweg wonen tot na de oorlog.

Laatste jaren

In 1949 verhuisden ze naar een kleiner huis buiten de WA-Hoeve, aan de andere kant van de spoorlijn, Dolderseweg 73.

Deel van een verslag van de directievergadering van 1 7 januari 1913. Een werknemer krijgt toestemming wat korter te werken

Truus Seinen, die in van 1949 tot 1952 bij de Stärckes hulp in de huishouding was, herinnert zich dat ze in die jaren zeer teruggetrokken leefden, er kwam vrijwel geen bezoek, behalve Minnies zuster en hun schoondochter, de vrouw van Paul, die hen regelmatig opzocht terwijl Paul in Indonesië was. Dokter Stärcke hield zich toen niet meer met mieren bezig. Hij had wel opgezette vlinders in een kastje in zijn eigen kamer. Zij, Truus, mocht daar niet aankomen. De foto, waarop Truus met haar werkgevers in de tuin zit ademt de vriendelijke, niet autoritaire sfeer, die August geliefd had gemaakt op de WA-Hoeve. Niettemin moet hij in die jaren humeurig en lastig voor zijn directe omgeving zijn geweest. Het werd zelfs zo erg dat Minnie het in 1953 niet langer aankon en naar een bejaardenhuis in Haarlem vertrok. August verhuisde daarop naar Santpoort, waar hij een jaar later stierf. Het 'in memoriam' dat toen in het Nederlands Tijdschrift voor Geneeskunde verscheen, vat zijn leven en vele verdiensten kernachtig samen en besluit met: 'Stärcke

Van links naar rechts: onbekende dame, August Stärcke, Truus Seinen (hulp in de huishouding) Minnie Stärcke. Omstreek 1950 in de tuin van het huis Dolderseweg 73

was eigenlijk een eenzaam mens, zeker in de latere jaren van zijn leven. Degenen echter, die zich in zijn belangstelling mochten verheugen, hebben een onuitwisbare, vaak voor hun leven bepalende invloed van deze koene, uiterst oorspronkelijke mens ondergaan'.

Bronnen:

Bronnen zijn vermeld in voetnoten in de originele tekst: belangstellenden kunnen deze aanvragen bij de redactie.

Verantwoording beeldmateriaal

Blz. 14 boven: Hans Gooszen
Blz. 14 onder: Familiearchief Stärcke
Blz. 15, 16 boven 17 boven, 18: Het Utrechts Archief
Blz. 16 onder: Frits Stuurman
Blz. 19 boven: archief Trude Hardeman

Hervonden wandkleed:

Den Dolder in lapjes en steekjes

Door Petra Koek

In 1981 bestond de Drs.C.P. Hazenboschschool 75 jaar.

In 1981 bestond de Drs.C.P. Hazenboschschool 75 jaar. De kleuterschool 't Lenteklokje was daar zijdelings bij betrokken (in 1985 werden beide scholen samengevoegd in het kader van de invoering van de basisschool).

Oorsprong van de school

De christelijke school in Den Dolder was aanvankelijk gesitueerd aan de Dolderse weg en was opgericht met de bemoeienis van Christoph Pleines, directeur van zeepfabriek De Duif. De Hazenbosch-

Boven: onthulling van het wandkleed
Links: De Maria Christina kerk en de Hazenboschschool op het wandkleed

school, vernoemd naar Drs C. P. Hazenbosch, was de nieuwe behuizing van de christelijke lagere school (heet nu basisschool) in Den Dolder, en lag aan de Dokter J.C. Boswijklaan 10, op de hoek van de Dokter Ramaerlaan. 't Lenteklokje, de toenmalige kleuterschool, lag daar schuin achter.

Het maken van het wandkleed op vrijdagochtenden in schooljaar 1980-81. Van links naar rechts: Letty van der Hoeven, Herma Lenderink, Jetty Medema, Anneke Lasterie

Jubileum 75 jaar

Op 2 april 1981 vond in het begin van de avond een herdenkingsdienst plaats in de Maria Christina kerk. Als onderdeel van de receptie daarna werd het wandkleed onthuld door Letty van der Hoeven door een ervoor hangend gordijn opzij te schuiven.

Op deze manier werd het kleed aan de school overgedragen. De aanwezigen bewonderden het kleed dat vanwege zijn afmetingen (4 meter lang en 2 meter hoog) al van te voren was opgehangen. Het hing aan de achterwand van de gemeenschapsruimte die uitzicht had op de Dr Ramaerlaan.

Herma Lenderink doet nog een (reparatie)steekje aan het kleed

Rechts: Joke Mellink en Annemarie Schipper aan het werk met huisjes aan de Tolhuislaan

Plattegrond van Den Dolder

Op het kledingstuk is het toenmalige Den Dolder uitgebeeld in lappen, kruissteken, plukken wol en zorgvuldige applicaties.

Froukje van der Torren maakte het ontwerp en moeders van de leerlingen stelden het samen. Onder hen waren de dames Jetty Medema, Joke Mellink, Riet Koudijs, Anneke Lasterie, Letty van der Hoeven, Nannie Vriens, Marja Speelman, Riet van den Heuvel, Nel Bijkerk, Annemarie Schipper (onderwijzeres) en Herma Lenderink. Zij kwamen iedere vrijdagochtend in de gemeenschapsruimte bijeen gedurende het schooljaar 1980-1981. Zij zaten dan aan tafeltjes en maakten het kledingstuk in gedeelten.

Bestudering van het kledingstuk bewijst dat er sindsdien heel veel veranderd is in ons dorp. Niet alleen de Hazenboschool

Het gehele kledingstuk tijdens de tentoonstelling van de Historische Vereniging Den Dolder in de Maria Christina kerk op 9 en 10 november 2013

zelf is verdwenen maar ook Faisca, de speeltuin naast het spoor, Overtoom, Strabo en de sauna zijn er niet meer. De AH was nog een stuk kleiner en bovendien op een andere plaats; er was ook nog een plaatselijke drogist en een postkantoor. Gelukkig zijn er ook gebouwen gebleven: de MC Kerk, de Pelitaflat (al is dat nu wel een ander gebouw) en het mooie kerkje aan de Hertenlaan. Die laatste heeft nu wel een andere bestemming gekregen. Ook het herdenkingskruis op de hoek van de Dolderseweg en de W.A. laan staat er nog. Stukken groen zijn inmiddels opgeofferd aan nieuwbouw zoals aan het flatgebouw De Résidence.

Een huzarenstukje handwerk van diverse Dolderse dames dat bedoeld was als

Boven: Detail met Overtoom Tolhuislaan en Hezer Enghweg. Ook de spoorlijn en de trein zijn herkenbaar
Links: Dolderseweg en Nieuwe Dolderseweg met rechts boven de kerk aan de Hertenlaan.

wandversiering van de Hazenboschool en dat wij tot ons geluk, en tot verbazing van de maaksters, onlangs keurig verpakt terugvonden in ons archief. Een werkstuk vol herkenning dat op de tentoonstelling van jl. november met veel bewondering is bekeken. Niet in het minst door de maaksters zelf!

Verantwoording beeldmateriaal

Blz. 20 rechtsboven: Rob Haars
Blz. 21 rechts boven en onder en 23 rechts: Joke Mellink
Blz. 20 onder, 21 links onder, 22 en 24: Frits Stuurman

Voor iedere maaltijd, voor elk moment,
een bijpassende saus.

Voor elke maaltijd heeft Remia een bijpassende saus in een handige knijptube. Met de Remia knijptubes zijn de verschillende sauzen gemakkelijk en schoon te doseren. Elke maaltijd wordt pas echt een feest als één van de acht Remia smaken op tafel staan. Remia snacksauzen, altijd een feest!

